Г.І.Матукова

ВИКОРИСТАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ З ЕКОНОМІКИ

Рассматривается методика обучающей деловой игры. Статья посвящается вопросу формирования творческих способностей студентов. Автор рассматривает условия формирования творческих способностей в условиях высшей школы.

Methodology of a fraining game is consiolered.This article deals with the question of formation of student creative abilities. The author shows the specific conditions to form student's creative abilities at schools of higher learning.

Постановка проблеми. В умовах трансформації вищої освіти, підвищення ролі людського фактора в сучасному суспільстві, виникає потреба в конкурентоспроможних, фахівцях, що активно діють, як на вітчизняному так і на зовнішньому ринках. Побудова нової загальноєвропейської системи освіти, відносно Лісабонської й Болонської угоди передбачає особистісну орієнтацію вищої освіти, постійне підвищення її якості, оновлення її змісту. Тому формування в майбутніх спеціалістах, активної життєвої позиції, почуття творчого підходу до вирішення проблемних питань, вміння використовувати навички набуті в період навчання в умовах виробництва являється необхідним й головним завданням навчального процесу вищої школи сьогодні. Освітня система країн Болонської угоди передбачає побудову Європейського простору вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування, модифікацію освіти, чітко поставленої системи контролю за якістю майбутніх фахівців. При цьому виникає необхідність формування й становлення "нової" - творчої особистості, що неможливе без активізації сучасної молоді в навчальному процесі ВУЗу.

Завдання статті. Таким чином, виникає потреба, формування майбутнього спеціаліста економіки з прагненнями до "творчого стилю роботи". Необхідна подальша розробка

методики активізації пізнавальної діяльності майбутнього економіста, що формується засобами активних форм навчання.

Аналіз досліджень і публікацій. Стимулом розвитку творчого стилю стає проблемна ситуація, яку неможливо розв'язати за допомогою вже існуючих традиційних засобів. Оригінальний варіант виходить в результаті формування нетрадиційної гіпотези, в баченні складових у різних під час непов'язаних елементів. Передумовою творчої діяльності є гнучкість мислення, здатність до варіювання.

Напрямок "індивідуальний стиль діяльності" й "творчий стиль" з'явився у 60-х роках, представники його Є.О.Климов, В.С.Мерлін вбачали в цьому контексті способи, заходи, манери виконання певної діяльності, найбільш зручні для певної людини [4, 27].

Розглядаючи творчий прояв людини Берулава Г.О. відмічає, що стиль сучасної людини характеризує індивідуальність, а не діяльність, хоча й проявляєтьсяв ній [1,16].

Психологічне обґрунтування суті творчої діяльності викладено в працях відомих психологів Гальперіна П.Я., Давидова В.В., Занкова Л.В., Леонтьєва О.М., Рубінштейна С.Л. та ін. Психологи розглядають творчість, як вид діяльності, який відповідає вільному розвитку людини на індивідуальному рівні, передбачає мобілізацію його основних психологічних процесів, знань, життєвого досвіду, фізичних сил, в результаті чого складається нове явлення, що відрізняється оригінальністю.

Формування творчого стилю діяльності майбутнього спеціаліста неможливо без врахування особистісних характеристик, особливостей нервової системи та пошуку оптимальних шляхів вирішення проблемних ситуацій. Становлення майбутніх економістів відбувається в складних проблемних, а іноді конфліктних ситуаціях. Від того, як майбутній спеціаліст буде виходити з подібних ситуацій, залежить його подальша праця, творче зростання. Отже, стимулом розвитку творчого стилю є проблемна ситуація, яку неможливо вирішити відомими засобами. Розв'язання проблемних ситуацій відбувається частіше через ділову гру.

Л.В.Кондрашова, Вієвська М.Г, Савченко Л.А. досліджуючи проблеми імітаційно-ігрової діяльності в вищій школі, пропонують розуміти ділову гру, як явище, що активно формує досвід професійної діяльності [3,26].

У роботах психологів та педагогів, що присвячені ігровій діяльності, гра розглядається, як форма життєдіяльності кожного індивідуума, що тісно пов'язана з формуванням творчих нахилів особистості [5,131].

Н.В.Дудніченко, досліджуючи форми методичної роботи зі студентами вищих навчальних закладів, відмічає, що розвиток в студентів творчого стилю, як складного особистісного утворення характеризується: позитивним ставленням до майбутньої професії; постійним пошуком нових ідей; готовністю до нетрадиційної праці [2, 180-186].

Важливою якістю, що впливає на формування творчої особистості, є професійна рефлексія (процес самопізнання, самоаналізу, критичного усвідомлення власної діяльності). Формування професійної рефлексії можливе лише в умовах практичної творчої діяльності. В роботі зі студентами слід звернути увагу на такі фактори: організація активного формуючого середовища, центром якого є професійна творча діяльність; проведення роботи, щодо ознайомлення майбутніх спеціалістів з різними формами й методами активного навчання, надання можливості вибору свого власного підходу до вирішення навчально-професійних завдань; забезпечення контролю і вчасної корекції на етапі формування творчого стилю.

Виклад основного матеріалу. Зібрані нами факти свідчать, що недооцінка взаємодії і співпраці викладача й студента значно знижує активність пізнавальної діяльності останнього. Орієнтир викладача на середнього студента призводить до зниження активності здібних студентів. Як показали спостереження, причиною низької пізнавальної активності, є схильність студентів до засвоєння готових знань й стандартних занять, а викладачів до використання традиційних форм контролю.

В експериментальній роботі ми виходили з того, що формування творчого підходу майбутніх економістів, повинно базуватися на пізнавальних інтересах й потребі в активному спілкуванні з викладачем.

В основу експериментальної роботи ввійшли активні форми й методи навчання, що забезпечують взаємодію й творчість викладача й студента.

Розроблена система ігор після ретельної підготовки може бути впроваджена в навчальний процес ВУЗу. Етап підготовки являється важливою частиною, від якої залежить результат їх проведення. Викладач, він же організатор й керівник, повинен продумати кожну деталь ігри. Загальна схема організації гри може виглядати таким чином:

- мотивація навчальної діяльності студентів;
- вибір певного розділу програми у відповідності із завданнями, з урахуванням підготовленості студентів;
- визначення основних завдань гри;
- розподіл ролей між учасниками гри, опис дій їх обробка;
- чіткий опис й трактування завдань й ігрових ситуацій;
- визначення правил гри й забезпечення рівних умов для всіх учасників гри;
- проведення "пробної гри", "пробних обговорень", чітке наголошення та кінцеве визначення правил гри, розробка методичних вказівок;
- гра, визначення переможців, засоби стимулювання учасників;
- організується змагання між командами за якісне вирішення завдань з створенням подальшої програми розвитку подій у встановлений проміжок часу.

Мета і основні завдання ділової гри - для студента важливо не лише осмислити і засвоїти інформацію, а й оволодіти способами її практичного застосування і прийняття рішень, відпрацювати вміння виділити головне, творчо вирішити професійне завдання, навчитися розробляти програму поступового рішення поставленої цілі.

У розв'язанні проблемних завдань беруть участь всі учасники групи під контролем експертної комісії в складі 3-4

чоловік (студентів старших курсів). Наприкінці підводяться підсумки експертної комісії, здійснюється аналіз творчої діяльності, шляхи вирішення проблеми, визначаються переможці.

Штрафні бали нараховуються усім учасникам за несвоєчасне надання рекомендацій по вирішенню проблем, за неякісний звіт, необґрунтовані пропозиції та ін.

Гра багатоваріантна (один із варіантів можна представити так) і її основними завданнями є: створення ідеальної структури організації для сучасного підприємства й розробка форм стимулювання персоналу, або розробка певної "політики мотивації персоналу підприємства", основні принципи підприємства (групам студентів пропонуються картки з приблизними характеристиками підприємств).

Група поділяється на "активні команди" (3-4чоловіки), а команди на експертів з розробки оргструктури, що забезпечить високий рівень фінансової діяльності підприємства, а також експертів по розробці нових форм стимулювання персоналу. Задача експертів з розробки нових форм стимулювання, полягає в вирішенні проблемної ситуації (пропонується на картках разом з характеристиками підприємства). В ході вирішення головних завдань, студенти розробляють моделі організаційних структур підприємств, висловлюють точку зору, керуючись знаннями одержаними на лекційних і практичних заняттях творчо працюють, шукаючи шляхи оптимального розв'язання поставлених завдань.

У результаті сумісних практичних дій, кожна команда вибравши, на її думку найцікавіший варіант оргструктури й розробивши нові форми стимулювання персоналу на відповідному підприємстві, вибирає двох-трьох відповідальних, що подають звіт експертам. Під час докладу, протилежні команди повинні задавати проблемні питання, підвищуючи кількість балів своїй команді (за активну участь у діловій грі). При обговоренні звітів виникає групова дискусія й виробляється найбільш раціональний варіант організаційної структури підприємства, пропонуються нові форми стимулювання персоналу, а також обґрунтовується інформація, щодо

запропонованих заходів по покращенню фінансової діяльності підприємства.

Після обговорення усіх варіантів звітів, експерти - судді підводять підсумки, оцінюють ступінь участі команд в обговоренні проектів, уміння використовувати знання при необхідності находити творче рішення й визначають кращу команду по найбільшій кількості балів набраній в період гри.

Процес вирішення проблемних ситуацій, активний пошук способу розв'язання питання, формує навички організованої самостійної проблемно-пошукової пізнавальної творчої діяльності, це в свою чергу сприяє розвитку таких якостей, як самостійність, критичність, раціональність, стриманість, вміння аналізувати матеріал та ін.

Вміння самостійно розробляти моделі оргструктури, проводити міні-дослідження, узагальнювати їх результати, реалізовувати свій творчій потенціал – все це студенти доводять в результаті ділової гри. Кожна група за допомогою ділової гри має активізувати пізнавальну діяльність, сформувати певні особисті якості лідерства, "особистої лінії" майбутні економістів, набути навички роботи в колективі, вміння брати відповідальність на себе, ділити відповідальність з другими.

Пропонуємо тематику ділових ігор, які можна використовувати на заняттях з курсу економіки підприємства в економічному вузі:

"Мотивація персоналу – застава ефективно діючого підприємства"

1. Реклама кращої нової форми мотивації персоналу підприємства.
2. Інтерв'ю з персоналом підприємства з побажаннями.
3. Формування програми, щодо поліпшення конкурентоспроможності працівника підприємства.

" Портрет успішного керівника"

1. Опис зовнішності успішного управлінця.
2. Характеристика звичок й написання виступу керівника підприємства за указаними направленнями.
3. Проведення засідання керівників й вирішення проблемних ситуацій.

1. Створення текстів реклами (даного у картках підприємства).
2. Підготовка проекту, як покращити якість праці робітників даного підприємства.
3. Написати текст антиреклами.

Висновки. Отже, майбутньому спеціалісту з економіки необхідно формування вмінь "творчого стилю роботи", самореалізації, виховання особистого погляду, пізнавальної діяльності засобами активних форм навчання. Стимулом розвитку творчого стилю стає проблемна ситуація, яку неможливо вирішити за допомогою вже існуючих традиційних засобів. Таким чином, аналіз проблеми показує, що результатом проведеної ділової гри є здібність створювати й захищати особистий проект, проводити творче коректування, вміти шукати оптимальні шляхи розв'язання поставленої проблеми та об'єктивно оцінювати інші позиції, що необхідні майбутньому економісту у подальшій трудові діяльності.

Література

1. Берулава Г.А. Стиль индивидуальности: теория и практика: Учебное пособие.- М.: Педагогическое общество России, 2001.- 231с.
2. Дудніченко Н.В. Ділова гра як одна з форм методичної роботи з розвитку творчого стилю діяльності педагога // Педагогіка вищої та середньої школи: Збірник наукових праць.- Кривий Ріг: КДПУ, 2004.- Вип 8.- С.180-186.
3. Имитационно-игровое обучение в высшей школе: Учебное пособие / Л.В. Кондрашова, М.Г. Виевская, Л.А. Савченко.- Кривой Рог, 2001.-194с.
4. Климов Е.А. Индивидуальный стиль деятельности.- Казань, Таксон, 1968.- 197с.
5. Эльконин Д.Б. Психология игры.- 2-е изд.- М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999.-360с.

Г.Б.Штельмах

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ

Статья посвящена проблеме повышения профессионализма педагогических кадров, где особое внимание уделено личности учителя, учёту его потенциальных возможностей и способностей. В статье представлены пути усовершенствования профессионализма учителей.

The article is devoted to the issue of improving the professional skills of the pedagogical staff, where a person and it's (his or her) own potential is of particular importance. The ways of improvement are presented in the article.

Подальше соціально-економічні й політичні зміни в суспільстві, зміцнення державності України, входження її в цивілізоване світове співтовариство неможливі без структурної реформи національної системи освіти, спрямованої на забезпечення мобільності, конкурентноспроможності педагогічних кадрів.

Однією із передумов входження України до єдиної Європейської зони освіти є реалізація системою освіти України ідей Болонського процесу.

Розв'язання вищепоставлених завдань, спрямованих на формування творчої особистості вчителя, здібного вирішувати найскладніші завдання навчально – виховного процесу в середній загально – освітній школі можливе в процесі його самоосвітньої діяльності, під час гуманного відношення до нього з урахуванням його потреб та інтересів.

Аналіз психолого – педагогічної літератури з проблеми дає підстави стверджувати, що ця проблема привертала увагу багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців Ю.К.Бабанського,

Н.В.Кузьміну, О.І.Піскунова, В.О.Сухомлинського, В.О.Сластьоніна. Теоретичні аспекти самоосвіти знайшли відображення в працях А.К.Громцева, Ю.М.Кулюткіна, М.М.Заборщикової. Самоосвіта розглядається, як

цілеспрямований, планомірний, безперервний процес самостійної роботи педагога по підвищенню своєї професійної майстерності. Г.С.Сухобська вважає, що самоосвіта завжди спрямована на вдосконалення психолого – педагогічної підготовки вчителя, поглиблення його знань в області методики викладання предмету.

В останній час велика увага приділяється теоретичному обгрунтуванню процесу вдосконалення педагогічного професіоналізму в процесі самоосвіти, врахування потенційних можливостей і здібностей учителів. Аналіз запропонованих планів із самоосвіти вчителів показав, що в них основний акцент падає на озброєння молодих учителів додатковими знаннями і мало уваги приділяється розвитку мотиваційної сфери учителя – його потреб у додаткових професіональних знаннях і уміннях; адміністрація школи, під час керівництва процесом самоосвіти молодих учителів, недооцінює диференційований підхід до кожного вчителя – початківця, а головне недостатньо працює, щоб зорінтувати молодих учителів на подальшу професійну освіту.

У процесі формуючого експерименту ми намагалися розв'язати наступні завдання:

- сформувати інтерес у молодих учителів до підвищення теоретичного і практичного рівня;
- продовжити роботу над реалізацією мотивів, мотивуванням дій або прийнятого рішення, щоб мотиви завжди були усвідомлені, зрозумілі і пояснені самим суб'єктом або іншими людьми;
- працювати над формуванням соціальної установки молодих учителів під час спілкування.
- продовжити роботу по вивченню передового педагогічного досвіду кращих учителів і педагогічних колективів України, з активними формами і методами навчально – виховної роботи;
- удосконалювати навички і уміння працювати з психолого – педагогічною, спеціальністю, методичною літературою;
- розвивати уміння вчителів – початківців планувати роботу;

- навчити вчителів у процесі самоосвіти установлювати зв'язки між теоретичними знаннями, набутими самостійно у процесі вивчення психолого-педагогічної, методичної літератури та практичною діяльністю;
- активізувати теоретичні знання і уміння молодих учителів озброїти їх уміннями переводити загальнопедагогічні і методичні закономірності на мову практичних дій, орієнтувати на подальшу професіональну освіту;
- надати допомогу вчителям-початківцям в підборі літератури з питань роботи з батьками, з питань орієнтації і проведення виховної роботи з дітьми.

Аналіз цієї програми свідчить про те, що в ній функції самоосвіти зведені до подальшого поповнення теоретичних знань, вдосконалення практичних умінь і навичок молодих учителів. Крім того, велику увагу було приділено оволодінню вчителями - початківцями професіонально – значущими уміннями і наявності елементарних умінь саморегуляції поведінки.

Формування педагога – професіонала в процесі самоосвіти це не стихійний процес, його результативність визначається цілеспрямованістю, систематичністю і послідовністю виховних впливів школи і вузу по реалізації конкретних мір спрямованих на становлення професіональної позиції, індивідуального стилю діяльності, професіонального характеру молодого вчителя під час самоосвіти.

Ми вважаємо, що запорукою ефективності процесу професіональної підготовки молодих учителів є здійснення систематичного і комплексного підходу до розв'язання задач процесу професіональної підготовки педагогічних кадрів.

Системний підхід пов'язаний із необхідністю проникнення в суть закономірностей виховання і формування вчителя, а це передбачає в свою чергу злагодженість сумісних дій колективу, який складається зі шкільних методистів і вузівських викладачів.

У нашій дослідній роботі ми чітко розподілили функціональні обов'язки між представниками обох ланок процесу взаємодії школи і вузу по вдосконаленню

професіоналізму молодих учителів. Викладачі вузу постійно консультували адміністрацію, методичну службу з питань інновацій в освіті, з проблем психології і педагогіки, творчості, надавали допомогу у складанні тематики курсових робіт, рефератів, проводили заняття із спецкурсів у школі педагогічного професіоналізму; шкільні методисти займалися в основному розв'язанням організаційних питань, питаннями створення атмосфери творчості, сприятливого психологічного клімату в сумісному колективі, проблеми постійного пошуку в усіх сферах, що мають відношення до формування особистості вчителя – професіонала з урахуванням диференційованого і індивідуального підходів.

Реалізація комплексного підходу до розв'язання поставлених задач дає можливість визначити можливості різноманітних форм, методів, засобів, інтеграцію науки у розв'язанні задач вдосконалення педагогічного професіоналізму вчителів – початківців.

У нашій дослідній роботі ми намагалися використати таку організацію занять, проведених сумісними зусиллями школи і вузу, яка б сприяла формуванню умінь і навичок самоосвітньої робот, молодих учителів.

Готовність учителів – початківців до самоосвіти обов'язково передбачає розвиток у них потреби систематичної роботи над поповненням своїх теоретичних знань в області теорії і методики викладання предмету, над вдосконаленням психолого-педагогічної підготовки, оптимально використовувати свої педагогічні здібності і особистісні якості для розвивання професіонально – педагогічних задач. По-справжньому освічений учитель – це той, хто відчуває потребу й вміє постійно поповнювати свої знання, розвиває свої здібності, вільно і всебічно розпоряджається своїми інтелектуальними і фізичними силами, духовним багатством і професійними навичками.

Самоосвіту ми розглядаємо, як важливий шлях формування професіональної направленості розумової діяльності молодих фахівців. Широке анкетне визначення показало, що більшість із них відмітили комплекс якостей, які

визначають результативність педагогічної діяльності і являються показниками педагогічної направленості їх розуму. Серед якостей особливого значення вони надавали умінню зрозуміти виховання, пояснити учневі не стільки характер його поведінки, стільки наслідки його вчинків, умінню зацікавити учня і залучити його до колективної діяльності класу, здібності розпізнати настрій учня, його почуття, умінню показати вихованцям шляхи реалізації їх інтересів і прагнень, здібності швидко, відреагувати на ситуацію, яка склалася раптово в класі і вибрати правильний розв'язок її.

Дані спостережень за поведінкою молодих учителів, вчорашніх випускників педвузів самостійній педагогічній діяльності свідчать про недостатній рівень розвитку цих якостей – показників професіональної направленості їх розуму. Враховуючи це, в дослідній роботі під час спеціальних занять за допомогою педагогічних задач, педагогічних ігор ми зробили спробу навчити молодих учителів бачити педагогічну задачу, визначити оптимальні способи її розв'язання, звернутися до наукової літератури, щоб відшукати професіонально вірний розв'язок. Ми врахували той факт, що педагогічна професія – це не тільки знання з предмету, але і уміння будувати взаємовідносини з дітьми і колегами. Тому дуже важливо, щоб молоді учителі усвідомили свою позицію під час спілкування і набули елементарних умінь саморегуляції поведінки. Ми провели анкетування, яке включало єдине питання: "Які позиції у спілкуванні являються найбільше привабливими з вашої точки зору?". У результаті опитування 400 чоловік ми одержали наступні ступені популярності позицій (кожний із опитуваних назвав декілька позицій):

- позицію "інтелектуала" (ерудита, розумну людину, яка постійно прагне одержати нову інформацію, здібну своїми знаннями і рівнем розвитку зацікавити інших) виділили 226 чоловік;
- позицію "людина душі" (добру, відверту, на яку можна завжди покластися у складних ситуаціях, чесну, порядну людину) – 226 чоловік;

- позицію "оптиміста" (людину з гумором, яка постійно підбадьорює інших) – 194 чоловіка;
- позицію "організатора" (людину, яка володіє організаторськими здібностями, яка уміє проявити ініціативу, повести інших за собою) – 109 чоловік;
- позицію "людина ділова" – (людину, яка прекрасно знає свою справу і не витрачає марно часу на непотрібні розмови, яка цінує час оточуючих) – 101 чоловік.

Як бачимо, серед запропонованих позицій молодих учителів приваблює більше всього позиція "інтелектуала" і позиція "людина душі". Результати анкетування свідчать про те, що молоді вчителі мають потребу в поповненні своїх знань і тому не заперечують ролі самоосвіти.

Самоосвіта являється важливим шляхом духовного збагачення людини, її руху вперед, рівнем її компетентності, так як розвиток людини завжди проходить в процесі її особистісної діяльності, а рушійною силою цього розвитку виступає особиста незадоволеність. Ось чому важливо в перші роки роботи в школі зорієнтувати вчителів на пошуки шляхів вдосконалення професіоналізму під час самоосвітньої діяльності.

О.В.Марк

ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ЯК СКЛАДНЕ ОСОБИСТІСНЕ УТВОРЕННЯ

У статті розглядається педагогічна компетентність учителя як складного особистісного утворення, аналізується її структура та основні елементи.

This article considers the professional competence of a teacher as a complex personal unit, its structure and basic elements are analyzed.

Взаємодія освітніх систем Україні та європейських країн-учасниць Болонської угоди відкриває перед вітчизняною системою освіти нові перспективи. З огляду на новітні тенденції розвитку суспільства, основні принципи і вимоги Болонської декларації; створення єдиного ринку праці та інтелектуального простору, підвищення мобільності кадрів, особливо великого

значення набуває формування професійної компетентності майбутніх викладачів. Соціальні й економічні процеси, що мають місце в Україні актуалізують проблему становлення професіоналізму вчителя, розвитку його професійної компетентності.

Проблема професійної підготовки педагога розглядається в працях Я.А.Коменського, Д.Дедро, К.Д.Ушинського. Особливої уваги діяльності вчителя надавали В.О.Сухомлинський, А.С.Макаренко. Поняття "професійної компетенції" з'являється у багатьох наукових дослідженнях Ю.К.Бабанського, В.О.Сластьоніна, І.А.Зазюна, Л.В.Кондрашової, В.А.Кан-Каліка. Питання формування компетентності майбутнього фахівця знайшли місце в роботах П.К.Волинського, Т.Ф.Бугайло, Є.Азимова, Т.М.Балихіної, О.В.Гневек, В.Ф.Русецького, А.Щукіна.

Окремі аспекти професійної підготовки сучасного педагога представлені у працях А.К.Маркової, яка розробляє психологічну модель професійної компетенції вчителя, І.І.Риданової, Н.В.Кузьмина, О.А.Абдуліна, які розробляли комунікативні вміння в структурі педагогічної майстерності; Л.А.Петровської, яка досліджує педагогічну компетентність в спілкуванні; Н.Хомського, С.Л.Братченко в дослідженнях з лінгвокомунікативних аспектах мовлення.

Серед новітніх досліджень з проблеми формування педагогічної компетентності слід зазначити роботи А.В.Хуторського, Н.І.Білоконної, О.Семеног, В.Шуляр, О.М.Пєхоти, С.О.Сисоєва, О.Б.Бічич, О.Ф.Бондаренко, Т.Ю.Тамбовкиної, Л.В.Смирнової, В.Краєвського, І.Зимньої, С.Шишова.

Аналіз психолого–педагогічної літератури свідчить про відсутність єдності у визначенні поняття "компетентність". У багатьох педагогічних дослідженнях можна зустріти змішання понять "готовність", "компетентність" та "професіоналізм". Мета нашої статті – проаналізувати різні точки зору та підходи у визначенні сутності поняття професійно-педагогічної компетентності.

На взаємозв'язок, що існує між поняттями "готовність", "компетентність" та "професіоналізм" вказують у своїх працях Л.П.Алексєєва та Н.С.Шаболдина і це логічно призводить до поняття "професійна компетентність". Відповідно до визначення цих понять Л.П.Алексєєва і Н.С.Шаболдина трактують професійну компетентність як "інтегральну характеристику ділових і особистих якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвід, достатній для здійснення мети даного роду діяльності" [1;97]. Також науковці Т.В.Новікова, В.І.Журавльов, С.Б.Єлканов, Н.Ф.Тализіна вважають, що компетентність – одна з ознак професіоналізму. Здійснюючи понятійне порівняння термінів компетентність" та "професіоналізм", А.К.Маркова зауважує, що людина може бути професіоналом у своїй сфері, але не бути компетентною у вирішенні всіх професійних питань. Тому доцільно вивчати сторони професійної компетентності окремо. На загал, А.К.Маркова, О.О.Вербицький визначають професійну компетентність через систему знань, умінь та навичок, способів діяльності, психологічних рис, які необхідні вчителю для здійснення педагогічної діяльності.

І.А.Зязюн включає професійну компетентність в системне поняття "педагогічної майстерності" нарівні з такими властивостями особистості як гуманістична спрямованість діяльності вчителя, педагогічні здібності і педагогічна техніка [3; 30]. За І.А.Зязюном професійна компетентність є підвалиною професійної майстерності. "Зміст професійної компетентності – це знання предмета, методики його викладання, педагогіки й психології" [3;32]. Він зазначає, що "складність набуття професійної компетентності полягає в тому що професійне знання має формуватися на всіх рівнях: методологічному, теоретичному, методичному технологічному" [3; 33].

Професійна компетентність учителя визначається Л.В.Кондрашовою як "єдність його теоретичної й практичної готовності до педагогічної діяльності" та характеризує його професіоналізм [4;98]. Л.В.Кондрашова також наголошує, що показником педагогічного професіоналізму постає комплексна характеристика, яка включає в себе вимоги суспільства до

особистості вчителя і специфіку педагогічної діяльності. Такою комплексною характеристикою виступає морально-психологічна готовність до педагогічної діяльності [5;13]. А.К.Маркова також підкреслює, що серед сторін професійної компетентності етична має переважне значення [6; 34], оскільки передусім моральні цінності й установки визначають мету, стратегію і тактику педагогічної дії.

В.О.Сластьонін і Є.М.Шиянов розкривають структуру професійної компетентності через педагогічні вміння [9; 40-41]. А.К.Маркова розглядає компетентність як співвідношення в реальній праці професійних знань і вмінь, професійної позиції та психологічних якостей особистості [6; 113-126].

К.Б.Віаніс-Трофименко професійною компетентністю вчителя називає "таку пошукову діяльність педагога, коли на основі бази знань, вмінь, навичок та усвідомленого розуміння своєї ролі у суспільстві , безперервного самовдосконалення й саморозвитку особистості він забезпечує оптимальний варіант організації навчально-виховного процесу з метою формування творчої особистості" [2; 236].

Слід зазначити, що професійна компетентність – це фактично результат професійної підготовки фахівця, якісна характеристика, це єдність теоретичної і практичної готовності до професійної діяльності, у тому числі і педагогічної [7; 145].

Л.З.Тархан у своїх дослідженнях виділяє основні рівні професійної компетентності: навченість, професійна підготовленість та професійний досвід.

Отже, ми можемо зробити висновок, що поняття "професійна компетентність" є складним інтегрованим поняттям, для подальшого визначення якого треба послуговуватися інтегрованим комплексним підходом. По-друге, професійна компетентність базується на взаємозв'язку теоретичних знань, практичних умінь, навичок, а також значущих особистісних якостей, що обумовлюють готовність учителя до активного виконання педагогічної діяльності.

Таким чином, ми можемо виділити в структурі професійної компетентності такі базові компоненти:

- професійно-змістовний, який включає комплекс теоретичних знань з предмета, педагогіки, психології, методики;
- професійно-діяльнісний, до складу якого входять практичні уміння та навички, досвід в даній області;
- професійно-особистісний;
- професійно-творчий.

Аналіз психолого–педагогічної літератури свідчить про достатню розробленість в науковій літературі перших двох компонентів в структурі професійної компетентності учителя, тому ми хочемо більш детально зупинитися на останніх: професійно-особистісному та професійно-творчому.

Для нашого дослідження особливо важливі висновки А.К.Маркової про такі професійно-особистісні якості як: педагогічні здібності, характер і його риси, психологічні стани і процеси.

Ми також можемо віднести до професійно-особистісного компонента такі соціально-психологічні якості як: рефлексія, гнучкість, емпатичність, товариськість, здібність до співпраці, емоційно привабливість, комунікативність. Оскільки, специфіка педагогічної діяльності обумовлює особливу значимість соціально-психологічних якостей, які сприяють між особовій та рольовій взаємодії викладача з учнем. Саме наявність цих якостей слід вважати ознакою готовності учителя до педагогічної дії.

Професійно-творчий компонент має включати такі інтегральні характеристики особистості: педагогічна самосвідомість, індивідуальний стиль, креативність, які дозволяють проектувати та прогнозувати результати педагогічного процесу, вибирати найефективніші серед багатьох засобів і шляхів його організації, сприяти соціалізації, формуванню загальної культури особистості.

Таким чином, професійна компетентність є складною інтегрованою характеристикою, яка базується на взаємозв'язку теоретичних знань, практичних умінь, навичок, а також значущих особистісних якостей, що обумовлюють готовність учителя до активного виконання педагогічної діяльності.

Відповідно, формування й розвиток професійної компетентності учителя проблема актуальна і неординарна.

Література

1. Алексеева Л.П., Шаболдина Н.С. Преподавательские кадры: состояние и проблемы профессиональной компетентності. – М., 1994. – С.44.
2. Віаніс-Трофименко К.Б. Професійна компетентність вчителя як необхідна умова сучасного навчального процесу.// Педагогічні науки. Збірник наукових праць. Вип.. 38. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2005. – С.233- 236.
3. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність:Підручник –К.: Вища школа, 2004. – 422с.
4. Кондрашова Л.В. Процесс обучения в высшей школе. – Кривой Рог, 2000. -218с.
5. Кондрашова Л.В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися. – М., 1990.– С.160.
6. Маркова А.К. Психология профессионализма. - М., 1996. – с. 308.
7. Павлик О.А. Формування технологічної компетентності майбутнього вчителя-словесника.// Професіоналізм педагогоа. Європейський вибір України. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – Ялта. - 2005. – С. 244.
8. Сластенин В.А. Педагогіка. М.: 2000. 512с.
9. Сластенин В.А. Формирование личности советской школи в процес се профессиональной підготовки. - М.: Просвещение, 1976. - 160с.

Л.О.Савченко, Л.В.Бешевець

ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛЯ

В статье рассмотрены составляющие педагогической компетенции. Определено понятие "педагогическая компетенция" учителя.